

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้สมุนไพรในการบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลาง และจัดทำคู่มือสมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลาง รวมถึงศึกษาผลการใช้คู่มือสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลาง

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ระยะที่ 1 การสัมภาษณ์ตัวอย่างและจัดทำคู่มือ

1.1.1 ประชากร ได้แก่ หมอพื้นบ้านและผู้สูงอายุที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตราชการส่วนภูมิภาค บริเวณภาคกลาง เขต 4 - 9 รวม 25 จังหวัด ได้แก่

เขต 4 จังหวัด นนทบุรี ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง

เขต 5 จังหวัด สระบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท ลพบุรี

เขต 6 จังหวัด ราชบุรี สุพรรณบุรี นครปฐม กาญจนบุรี

เขต 7 จังหวัด เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ สมุทรสงคราม สมุทรสาคร

เขต 8 จังหวัด ฉะเชิงเทรา สมุทรปราการ นครนายก สระแก้ว ปราจีนบุรี

เขต 9 จังหวัด ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด

1.1.2 กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ มี 2 กลุ่ม ได้แก่ หมอพื้นบ้านและผู้สูงอายุ ซึ่งใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างดังนี้

1) หมอพื้นบ้าน ทำการสัมภาษณ์เจาะลึกหมอพื้นบ้านรวม 70 คน จาก 6 เขตๆ ละ 11-12 คน เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงและเป็นผู้ที่ยินดีให้สัมภาษณ์ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้มีทั้งหมอพื้นบ้านมีทั้งที่มีองค์ความรู้ในการบำบัดภาวะฉุกเฉินหลายๆ ปัญหา และผู้ที่ชำนาญเฉพาะทาง เช่น หมอรักษาพิษงูหรือหมองู เป็นต้น

2) ผู้สูงอายุ จากประชากรผู้สูงอายุใน 25 จังหวัด คุ่มตัวอย่างมา 10 จังหวัด (ใช้สัดส่วน 1: 2.5) โดยการจับสลาก แล้วนำรายชื่อชมรมผู้สูงอายุของแต่ละจังหวัดมาสุ่มแบบง่ายโดยการจับสลากให้ได้จังหวัดละ 2 แห่ง ติดต่อประสานงานกับประธานชมรมให้คัดเลือกผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 60-75 ปี มีความสามารถในการสื่อสาร มีสติสัมปชัญญะ อยู่ในพื้นที่นั้นมานานอย่างน้อย 10 ปี และมีประสบการณ์ในการใช้สมุนไพรบำบัดปัญหาสุขภาพในภาวะฉุกเฉินมาทำการสนทนากลุ่มประมาณ 7-8 คน รวม 15 คนต่อหนึ่งจังหวัด ทั้งหมด 10 จังหวัด มีกลุ่มตัวอย่างรวม 150 คน

1.1.3 เกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง

1) หมอพื้นบ้าน มีอายุระหว่าง 40-75 ปี มีความสามารถในการสื่อสาร มีสติสัมปชัญญะ และมีประสบการณ์ในการบำบัดผู้ป่วยมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี รวมทั้งได้รับการขึ้นทะเบียนอยู่ในฐานข้อมูลของกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก รวมทั้งยินดีให้สัมภาษณ์

2) ผู้สูงอายุ มีอายุระหว่าง 60-75 ปี มีความสามารถในการสื่อสาร มีสติสัมปชัญญะ อยู่ในพื้นที่นั้นมานานอย่างน้อย 10 ปี และมีประสบการณ์ในการใช้สมุนไพรบำบัดปัญหาสุขภาพในภาวะฉุกเฉิน

1.2 ระยะที่ 2 การอบรมเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและอสม.

1.2.1 ประชากร ผู้วิจัยเลือกอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรีเป็นพื้นที่ตัวอย่างในการจัดอบรม เรื่อง การใช้สมุนไพรบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลาง โดยอบรมทั้งเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและอสม. ซึ่งในอำเภอปากเกร็ดมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขรวม 91 คน จากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล 15 แห่ง และอสม. รวม 417 คน โดยมี ศสมช. รวม 85 แห่ง

1.2.2 กลุ่มตัวอย่าง เป็นเจ้าหน้าที่ของ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่สุ่มอย่างง่ายมา แห่งละ 1 คน รวม 15 คนและผู้แทนอสม. 85 คน ซึ่งให้เจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเป็นผู้สุ่มอย่างมีระบบมาเข้ารับการอบรมตามวันและเวลาที่ผู้วิจัยกำหนด

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 เครื่องมือที่ใช้สัมภาษณ์หมอฟันบ้าน สัมภาษณ์เจาะลึกหมอฟันบ้านโดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (ดังแสดงในภาคผนวก ข)

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม (Focus group) การสนทนากลุ่มกับผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ในการใช้สมุนไพรบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพ โดยทำการกำหนดประเด็นในการสนทนากลุ่มไว้อย่างชัดเจน (ดังแสดงในภาคผนวก ข)

2.3 แบบประเมินผลตนเองก่อนและหลังการอบรม เป็นแบบประเมินความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพก่อนและหลังการอบรมซึ่งเป็นแบบทดสอบคู่ขนานที่คณะผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง มีคำถามชุดละ 15 ข้อ โดยมีคำตอบแบบปรนัยให้เลือก 4 ตัวเลือก นำแบบทดสอบฯ ไปหาความตรงเชิงเนื้อหาโดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ครอบคลุมของเนื้อหา ความถูกต้องและเหมาะสมของภาษา จากนั้นปรับเนื้อหาและภาษาของแบบทดสอบฯ ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิให้มีความถูกต้องและเหมาะสม แล้วนำไปทดลองใช้กับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและอสม. ของอำเภอบางบัวทองจำนวน 30 คน เมื่อนำมาวิเคราะห์หาค่า KR 20 แบบทดสอบก่อนการอบรมและหลังการอบรมได้ค่า KR 20 เท่ากับ 0.89 และ 0.91 ตามลำดับ

2.4 เครื่องบันทึกเสียง MP3 บันทึกการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกด้วยเครื่องบันทึกเสียง MP3

2.5 กล้องดิจิทัล ถ่ายภาพสมุนไพรด้วยกล้องดิจิทัล

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ระยะที่ 1 การสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างและจัดทำคู่มือ

3.1.1 ขอข้อมูลจากกระทรวงสาธารณสุข ทำหนังสือขอข้อมูลเกี่ยวกับหมอฟันบ้านที่มีประสบการณ์ในการบำบัดภาวะหูหนวกจากกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข ส่วนข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุศึกษาจากทำเนียบชมรมผู้สูงอายุของประเทศไทย

3.1.2 คัดเลือกผู้ช่วยนักวิจัย ทำการคัดเลือกผู้ช่วยนักวิจัยซึ่งมีวุฒิการศึกษาในระดับปริญญาตรีทางวิทยาศาสตร์สุขภาพจำนวน 2 คน จากนั้นทำการฝึกอบรมผู้ช่วยนักวิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเทคนิคการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เจาะลึก

3.1.3 สัมภาษณ์เจาะลึกหมอฟันบ้าน ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของหมอฟันบ้านที่ขึ้นทะเบียนอยู่ในฐานข้อมูลของกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข โดยคัดเลือกหมอฟันบ้านที่มีอายุระหว่าง 40-75 ปี มีความสามารถในการสื่อสาร มีสติสัมปชัญญะ และมีประสบการณ์ในการบำบัดผู้ป่วยมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี จาก 6 เขตฯ ละ 11-12 คน รวม 70 คน หมอฟันบ้านรายใดยินดีให้สัมภาษณ์ก็นัดหมายวัน เวลา ทำการสัมภาษณ์เจาะลึก (indepth interview) ที่บ้าน ก่อนสัมภาษณ์ทำการขออนุญาตบันทึกเสียงและจดบันทึกข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษรขณะสัมภาษณ์ เมื่อทำการสัมภาษณ์เสร็จเรียบร้อยแล้ว ขอถ่ายภาพสมุนไพรมานำไปและขอพันธุ์สมุนไพรมานำไปปลูกเพื่อเผยแพร่ต่อไป

3.1.4 สนทนากลุ่มกับผู้สูงอายุ นัดหมายกับประธานชมรมผู้สูงอายุในการจัดสนทนากลุ่ม (Focus group) ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนด ซึ่งมักเป็นวันที่มีการประชุมหรือการทำกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุอยู่ก่อนแล้ว โดยผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ในการใช้สมุนไพรมานำไปบำบัดภาวะหูหนวกจากสุขภาพจะทำการสนทนากลุ่มจังหวัดละ 2 กลุ่ม กลุ่มละประมาณ 7-8 คน รวม 15 คนต่อจังหวัด (รวม 150 คน) สนทนากลุ่มกลุ่มละ 1 วัน ในกรณีที่ผู้สูงอายุมีสมุนไพรมานำไปบำบัดชนิดพิเศษต้องสัมภาษณ์เจาะลึก และติดตามไปที่บ้านเพื่อศึกษาชนิดของสมุนไพรมานำไปถ่ายภาพ และขอพันธุ์สมุนไพรมานำไปปลูกเพื่อเผยแพร่ต่อไป

3.1.5 ถอดเทปการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ถอดเทปการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่ม แล้วตรวจสอบความถูกต้อง สมบูรณ์และความอึดตัวของข้อมูล

3.1.6 เก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม คณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในกรณีที่มีประเด็นที่น่าสนใจจากกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา

3.1.7 วิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยการทำ content analysis เพื่อสรุปการใช้สมุนไพรมานำไปบำบัดภาวะหูหนวกจากสุขภาพทั้ง 17 ปัญหาของหมอฟันบ้านแต่ละคนและกลุ่มผู้สูงอายุ

3.1.8 วิพากษ์วิธีการบำบัดภาวะหูหนวกจากสุขภาพ จัดประชุมผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญทางการแพทย์แผนไทยจำนวน 6 ท่าน เพื่อวิพากษ์ประสิทธิภาพและความปลอดภัยในวิธีการ

บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพที่รวบรวมได้ คัดกรองวิธีการบำบัดปัญหาสุขภาพด้วยสมุนไพรที่ผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นพ้องต้องกันว่ามีประสิทธิภาพและปลอดภัยเพื่อนำมาจัดทำคู่มือฯ

3.1.9 จัดทำคู่มือ จัดทำคู่มือสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลางพร้อมภาพประกอบ และส่งคู่มือกลับไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 6 ท่านตรวจสอบ ทบทวนอีกครั้งและแก้ไขตามข้อเสนอแนะ

3.2 ระยะที่ 2 การศึกษาผลการใช้คู่มือสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลาง

3.2.1 เลือกชุมชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เลือกชุมชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาผลการใช้คู่มือฯ คณะผู้วิจัยมีความเห็นร่วมกันว่า อำเภอที่เป็นกลุ่มตัวอย่างควรมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและอสม. ทั้งในเขตเมืองและเขตชนบทห่างไกล อีกทั้งสามารถเดินทางมาเข้ารับการอบรมที่ มสธ. ได้สะดวกแบบไปเช้า-เย็นกลับ ซึ่งไม่สิ้นเปลืองเวลาและค่าใช้จ่ายมากนัก อำเภอปากเกร็ดจึงได้รับการคัดเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้

3.2.2 ประชาสัมพันธ์โครงการ ประชาสัมพันธ์โครงการไปยังสาธารณสุขอำเภอปากเกร็ดเพื่อคัดเลือกเจ้าหน้าที่สาธารณสุข 15 คน และ อสม. 85 คน เข้ารับการอบรม

3.2.3 ประเมินความรู้ก่อนการอบรม ประเมินความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลางของผู้เข้าอบรมก่อนการอบรมด้วยแบบประเมินผลตนเองก่อนการอบรม

3.2.4 ดำเนินการอบรม จัดอบรมเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและอสม.ตามคู่มือ “สมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลาง” โดยมีการบรรยายประกอบ Power point สาธิตการปรุงยาบางชนิดจากสมุนไพร แสดงสมุนไพรสดตามกลุ่มปัญหาสุขภาพ และแจกตำราสมุนไพร 30 ชนิดให้แก่เจ้าหน้าที่สาธารณสุขทั้ง 15 คน แล้วแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพ

3.2.5 ประเมินความรู้หลังการอบรมและปิดการอบรม เมื่อสิ้นสุดการอบรม ประเมินความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลางของผู้เข้าอบรมด้วยแบบประเมินผลตนเองหลังการอบรม ถ่ายภาพร่วมกัน และปิดการอบรม

3.2.6 จัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์และตีพิมพ์เผยแพร่ จัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ แก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิและตีพิมพ์เผยแพร่

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านและสนทนากลุ่มกับผู้สูงอายุ โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาโดยใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (triangulation technique)

4.2 การวิเคราะห์ประสิทธิผลของการอบรม วิเคราะห์ประสิทธิผลของการอบรมโดยใช้คู่มือฯ ด้วยการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยความรู้ในการใช้สมุนไพรบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพของผู้เข้าอบรมก่อนและหลังการอบรมด้วยสถิติ paired t- test